

**НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО І ДИЗАЙН НА ВИСТАВКАХ У
ГАЛИЧИНІ**

Невід’ємним елементом промислових, господарських, етнографічних виставок у Галичині, окрім їх основних завдань, були показ і демонстрація надбань у сфері культури, мистецтва і архітектури. Для простого галичанина були важливими не стільки огляд промислової продукції, виставленої на продаж, яка часто була йому недоступною, скільки та святкова атмосфера, переважно з оркестром і піснями, виробами народних майстрів, навіл’йонами та будівлями в народному стилі. Цю обставину організатори виставок добре розуміли і враховували при їх організації.

Про високий художній рівень виробів народних майстрів-дизайнерів з Галичини в Європі дізналися з виставок 1873 року у Відні, 1878 року в Парижі та 1880 року в Коломиї [1, с.5]. У столиці Австрійської держави – Відні – був відкритий салон виробів “домашнього промислу” з Галичини. На віденську виставку відправили понад 200 гуцульських свічників, мисок, кахлів, різьблені вироби Юрія Покрібляка, ткані вироби, які, на жаль, донині не повернуті в Україну.

На першій Руській господарсько-промисловій виставці 1880 року в Коломиї сам цісар Франц Йосиф дивувався з майстерних виробів Юрія Покрібляка, на прохання якого було звільнено з війська його сина Миколу. У цей же час дослідники починають цікавитись гуцульським мистецтвом, про яке мало хто з широкого загалу знав. Регіон Карпат і Прикарпаття стають полем для наукових досліджень у сфері етнографії і народних промислів. Гуцульщину і Покуття регулярно відвідують з експедиціями Я.Головацький, Ф.Вовк, В.Пухевич, І.Франко, В.Гнатюк. Нагромадження великої кількості художніх виробів у громадських установах і приватних осіб сприяло відкриттю ряду музеїв. Так, у Львові почали діяти музей при Науковому товаристві імені Т. Шевченка та Промисловий музей.

Захищаючи українську науку, культуру і мистецтво, товариства, спілки та організації в Галичині (“Руська бесіда” (1810), “Просвіта” (1880), “Руська Рада” (1870), ІПШ (1873), “Народна Рада” (1885), “Народна торгівля”, “Дністер”, “Клуб русинів”, “Боян” та інші) організовували відповідні заходи. Завдяки їм була успішно підготовлена і проведена виставка Крайова у Львові 1894 р., що стала визначною подією в житті Галичини кінця XIX століття. Авторами розробленого плану виставки стали архітектори та інженери Ю.Захарівич, І.Лєвинський, Ф.Сковрон,

З.І.орголевський, Ю.Цибульський, Г.Пенсанський, Г.Долинський [2, с.40]. Вони є авторами й численних проєктів будівель, що розмістилися на сірийському полі. Більшість зразків архітектури були побудовані народними майстрами. В спорудженій Лесем Ковбчуком [3] гуцульській хаті, що містилася в етнографічному відділі виставки, жили і працювали Василь та Микола Шкрібляки [3]. За їх роботою мала можливість спостерігати не тільки широка громадськість, але і сам цісар, який прибув до Львова під кінець виставки [4]. Після її закінчення срібні медалі в галузі архітектурно-художнього деревообробництва отримали: за різьбярські вироби брати Шкрібляки, за топірці і ножі для паперу Марко Мегединюк, за теслярські роботи (спорудження гуцульської церкви і хати) Лесь Ковбчук. Бронзовими медалями нагороджені Іван Семенюк з Печеніжина та Василь Якиб'юк з Криворівні за різьбярські роботи, Петро Гондурак з Яворова за мосяжництво [4]. Похвальними листами відзначені: Степан Микитин з Лятача за різьбярські роботи, Гриць Девдюк з Косова за мосяжництво та інші. Виставка засвідчила багатство художньо-матеріальної культури галичан і послужила поштовхом до пошлявлення економічного і мистецького життя.

На зламі століть відбувається значне піднесення суспільного життя в Галичині, в якому активно беруть участь такі відомі українські діячі науки, культури і мистецтва, як Франко І.Я., Грушевський М.С., Гнатюк В., Шухевич В., Лукіянович Д., Труш І. Вони висвітлюють у пресі культурно-мистецькі процеси, виступають ініціаторами створення ряду етнографічних музеїв і одночасно першими збирачами їх експонатів. Так, Іван Франко був нагороджений дипломом і бронзовою медаллю від чеського етнографічного товариства за заслуги в галузі етнографії [5]. В.Гнатюк щорічно від 1899 року до 1920 року, перебуваючи в Криворівні, Косові, Шепорах, Соколовіці, вивчав пісенне та декоративно-прикладне мистецтво гуцулів, дбав про розвиток різьбярства, був співучасником заснування спілки "Гуцульське мистецтво" в Косові [6, с. 286]. Значний внесок у вивчення і популяризацію народного мистецтва на початку XX століття вніс учитель і етнограф Лука Гарматій [7, с.70]. Працюючи в с. Головах на Гуцульщині, він підтримував зв'язки і листувався з І.Франком, В.Гнатюком, Ф.Вовком, В.Шухевичем, М.Грушевським та іншими, які часто просили у нього допомоги у збиранні етнографічного і народознавчого матеріалу. Так, для Празького музею була зібрана знаменита гуцульська колекція Ф.Ржегоржа на замовлення Ф.Вовка, для Петербурзького - вироби родини Шкрібляків, мосяжників, моделі хат, музичні інструменти. Для музею наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові, на прохання В.Гнатюка, Гарматій закупив найбільшу кількість експонатів, серед яких були: модель гуцульської церкви, хага з граждою, різьблені речі тощо [7, с.72].

У Львові 1905 р. з ініціативи “Товариства прихильників української літератури, науки і мистецтва”, головою якого був відомий художник І. Груш, відбулася мистецька виставка. На ній було гідно представлене і гуцульське сницарство, в основному з колекції М. Грушевського. Народні майстри Микола і Василь Шкрібляки за роботи, експоновані на виставці, нагороджені золотими медалями, а Федір відзначений похвальним листом. Серед учасників були різьбярі Петро Гондурак з Яворова, Марко і Петро Мегединюки з Річки, Василь Якиб'юк з Криворівні, Іван Семенок з Печеніжина, Петро Дутчак з Брустор та інші. Загалом в ній взяли участь біля 10 різьбярів, в основному продовжувачів традицій яворівської школи різьби [8, с.59].

21–30 вересня 1912 р. у Коломиї організовується етнографічна виставка, в якій взяли участь у два рази більше різьбярів ніж на виставці 1905 р. у Львові. За планом, розробленим викладачем Коломийської деревообробної школи І. Біленьким, окремі відділи мали Галичина, Буковина і Поддавське земство, які в цілому займали 16 залів. Гуцульське сницарство було представлено в основному збіркою В. Пухевича. Буковину презентували вироби Вижицької різьбярської школи. Досягнення у розвитку домашнього промислу, продемонстровані на виставці, одержали схвальні відгуки сучасників. Посередині виставкового залу був створений інтер'єр хати з властивими йому різьбленими елементами. Викладачі та учні Вижицької школи не тільки зробили вдалу спробу прикрасити гуцульською різьбою “тоніріці, кружок чи барильце” [9, с.4], але й показали, як можна змінити нашу хатню обстановку, витримавши народний стиль в орнаментальному прикрашанні предметів. Школа мала свою окрему кабінку (відтворений інтер'єр гуцульської хати), де були виставлені меблі, тарілки, вази, баклаги, розміщенням яких займалися сам її директор Лєтовський та урядник крайового базару в Чернівцях Гойнацький. У кабінці товариства “Достава” було виставлено кільканадцять високомистецьких рам, а також тетраподи, багато різьблених і викладених хрестів, виготовлених під керівництвом В. Шкрібляка. Він вважався тоді першим гуцульським різьбярем. Його роботи ніби “замуровані” різьбою, “жированем”, пацьорками, кавчуком тощо. З них були виставлені метрополиче жезло А. Шенгицького, мисник Д. Лукіяновича, барильце Іукевича. Брат Василя, Микола, вважався найпершим тогочасним колористом, виставляв рамки до портрета Т. Шевченка. Різьбярі на виставці були екскурсоводами і консультантами, а кого зацікавила різьба чи викладанка, тому Микола Шкрібляк одразу різьбив і набивав кораликами кружок чи скриньку.

Особливу увагу на виставці привертали приватні колекції старої гуцульської зброї та "старовіцьких" і нових предметів, доставлених Іваном Дедиком з Устрік, Лукою Гарматієм з Голов, а також д. Синбалевицем – лісничим з Жаб'є-Дземброні. Виставлялася і багата колекція Буковинського краєзнавчого музею, а також роботи окремих осіб: Івана Семенюка з Печепіжина, Івана Прокопів з Острова, артиста-малюра Соколовського з Пістиня, родини Півелинських з Жаб'є та інших. Хоч відділ різьбярства і токарства на виставці був представлений найбагатше, проте багато з виставлених предметів значно відступали від традиційно народних орнаментів і форм (хоч були дуже дорогі). Член Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові Назарів, узагальнюючи результати поїздки на виставку у своєму звіті, відзначав, що "вона була більш етнографічно-артистична, ніж промислова, мала на меті швидше показати предмети домашнього побуту і артистичної творчості української людности, а ніж дати поняття про стан і розвиток українського домашнього промислу та його характер, напрямок, животність чи занепад, здібність до дальшого поступу. При тім це була виставка спеціально гуцульсько-покутська, хоч далеко не обнімала ані цілої гуцульсько-покутської території, ані давала повного і закінченого поняття про зазначені сторони життя людности сеї території".

Як відзначалося в тогочасній періодиці, вижницький навчальний заклад у порівнянні з коломийським найближче стояв у своїй діяльності до народного стилю різьблення, за що неодноразово був відзначений на місцевих і міжнародних виставках (у Бухаресті – 1906 р., Чернівцях – 1908 р., Стрию, Петербурзі, Відні, Празі, Парижі, Чикаго – 1909, 1901, Коломиї – 1912). Крім уже названих робіт, на коломийській виставці експонувалися чорна шафа та стіл, виготовлені під керівництвом В.Девдюка, що відзначалися тонкою роботою, свічник-трійця, декоровані рами тощо. Навчальною програмою Вижницької школи було передбачено і викладання мосяжництва, яке вів В.Девдюк, "викладаючи не тільки писаними узорами, але каучуком і цятками" [10, с.3]. Перед Першою світовою війною школа виготовляла меблевий гарнітур для салону австрійського князя у Відні, значну кількість дрібних речей сувенірного характеру (столики, скриньки, декоративні тапі, тютюшниці, цукерниці, філіжанки, ножі, лускоріхи тощо). Щорічно учні виготовляли близько 600-700 предметів, які збували через крайовий базар у Чернівцях. У 1910-1916 роках вироби школи експонувалися на виставці у Петрограді, а на міжнародній виставці в Чикаго (США) були відзначені золотою медаллю [11, с.30].

Використовуючи різноманіття художньо-декоративних технічних та інших засобів, В.Девдюк ще з ранніх років творчості завойовував

високі нагороди на виставках. За участь у Краківській виставці 1887 року нагороджений дипломом та бронзовою медаллю, за участь у Львівській 1894 року отримав срібну медаль, у Стрийській 1909 року – золоту (за тарелі, гоніріті і лускоріхи), Коломийській 1912 року – золоту. Майстер брав участь у виставці 1929 року в Познані і 1933 року в Кутах, де був нагороджений золотою медаллю, а його син Микола – срібною [12, с. 27].

Поряд з народним дизайном у дереві (конструювання і оздоблення різьбою меблів та інших ужиткових виробів) на виставках широко були представлені й інші види народного та професійного мистецтва: кераміка, ткацтво, килимарство, вишивка, іграшкарство, кошикарство тощо. Народне мистецтво тут займало одне з провідних місць, а його майстри були шанованими і поважними людьми. Проте заробити авторитет у науковців, прихильність влади і повагу громадськості вдавалося далеко не всім. Це могли зробити досвідчені творчі особистості, які підфували свій талант у нелегкій буденній роботі протягом тривалого часу, переймаючи художні здібності від діда-прадіда. Їм не вдавалося бути великих статків, хоча їхні високомистецькі вироби ставали окрасою домашніх палат високих посадових осіб, численних столичних музеїв і дорого коштували.

- 1 Кречковський Л.В. Школа деревного промислу в Коломії // Животоки. – Коломия, 1994. – С.5-9.
- 2 Бірюльов Ю. Архітектура і образотворче мистецтво на Загальній крайовій виставці 1894 // Фонд Д.Шелеста. Львів. карт. галерея. Другі наук. чит. – Львів, 1994. – С. 40-44.
- 3 Листи з вистави // Діло. – 1894. – № 165, 167, 168, 169.
- 4 Діло. – 1894. – № 195, 215.
- 5 Діло. – 1896. – № 130.
- 6 Сеньків І. Гуцульська спадщина. – К.: Українознавство, 1995. – 512 с.
- 7 Арсенич П. Учителі і етнограф Лука Гарматій // Гуцул. шк. – 1996. – № 1. – С. 70-73.
- 8 Груш І. Вистава українських артистів // Артистичний вісник. – 1905. – Травень. – С. 59-61.
- 9 Лукіянович Д. Виставка домашнього промислу в Коломії // Неділя. – 1912. – № 42. – С. 3-5.
- 10 Лукіянович Д. Мосяжництво. Виставка домашнього промислу в Коломії // Неділя. – 1912. – № 38. – С. 3.
- 11 Пшачало Р. Вишивцькому коледжу декоративного і прикладного мистецтва ім.В.Ю.Шкрябляка – 90 років // Мистецько-літературний альманах. – Львів, 1995. – №16. – С.25-31.
- 12 Кратюк О. Василь Девдок: Життя і твори. – Коломия: Народний дім. – 1993. – № 2. – С. 26-27.

Mykhailo Hnatiuk

FOLK ART AND DESIGN AT THE EXHIBITIONS IN HALYCHYNA

The article summarizes the achievements of folk art of the West Ukrainian region (Hutsulshchyna, Pokuttya) – wood-carving, turning, furnishing weaving, carpet-making, embroidery, ceramics at the exhibitions of Halychyna at the end of the 19th – the first part of the 20th centuries.